

Лисенко Л. Г.,

кандидат історичних наук, доцент

Шачковська Л. С.,

кандидат політичних наук, доцент

кафедри суспільних дисциплін

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

м. Умань, Черкаська область, Україна

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ідея про об'єднання західноєвропейських держав народилася після Другої світової війни, коли політики Вінстон Черчилль та Робер Шуман закликали до формування об'єднаної Європи. У 1949 році була утворена Рада Європи, головним завданням якої став захист прав людини та поширення демократії на континенті. Європейський Союз утворився в результаті послідовного розвитку інтеграції західноєвропейських країн. У 1950 році розпочалася діяльність Європейського об'єднання вугілля і сталі, у витоків якого стояли ФРН і Франція. Наступного року вони запросили вступити до об'єднання Італію, Бельгію, Нідерланди і Люксембург. У 1951 році ці шість держав підписали Паризький договір про формування нового утворення, генеральним секретарем якого став французький дипломат Жан Монне. М. Бініон відзначає, що нова спільнота забезпечила значне економічне зростання в країнах, що об'єдналися [1, с. 17]. У 1957 році ними ж був підписаний Римський договір, який поклав початок функціонуванню Спільного ринку. У 1973 році до нього приєдналися Велика Британія, Ірландія та Данія, у 1981 році – Греція, у 1986 році – Іспанія і Португалія, що врешті-решт привело до формування Європейського Економічного Співтовариства. Поступово розширена спільнота почала перебирати на себе низку наднаціональних повноважень. З 1989 року почав функціонувати Європейський парламент, у Брюсселі – Європейська комісія з координаційним секретаріатом і адміністративним центром.

Крах соціалістичної системи став сприятливим викликом для ЄЕС, повноваження якого стали поширюватись не тільки на проблеми функціонування спільного ринку, поширення демократії, а й на сектори оборони та безпеки. На початку 1990-х був підписаний Маастрихтський договір, який змінив назву об'єднання на «Європейський Союз» та проголосив курс на завершення формування єдиного внутрішнього ринку та

перехід до реалізації ідеї економічного та валютного союзу. Саме в цей час членами ЄС висловили бажання стати такі нейтральні країни, як Австрія, Фінляндія і Швеція. В ЄС були зроблені кроки для зняття всіх торгових обмежень і створення єдиного ринку. Наприкінці 1990-х був підписаний Амстердамський договір, який вніс зміни та доповнення до Маастрихтського та Римського договорів, що дозволило у 2002 році частині країн-членів ЄС перейти на спільну валюту – євро. Паралельно проводилось виконання ще одного проекту щодо скасування внутрішніх кордонів ЄС у межах підписаної в люксембурзькому Шенгені угоди.

На початку XXI століття був підписаний Ніщський договір, який вніс зміни в механізми інституційного розвитку ЄС з огляду на можливе розширення. У 2004 році в Копенгагені на засіданні Європейської ради були затверджені договори про вступ до ЄС 10 постсоціалістичних держав.

Розширення ЄС поступово почало перетворюватися на проблему, бо стало значно складніше ухвалювати рішення, тим більше, що кожна країна-член ЄС мала право вето. Європейська комісія втрачала динамічність, не могла вчасно приймати необхідні рішення. В багатьох державах, зокрема у Великій Британії, з'явилось відчуття, що керівні органи ЄС недостатньо відповідальні, вкрай забюрократизовані, занадто обтяжені витратами. Свідченням цього є, насамперед, відсутність погодженості і скоординованості дій між Європейською комісією, Радою ЄС і Європарламентом, бюрократизація центральних органів ЄС, відсутність європейських лідерів, які здатні запропонувати своє бачення того, якою буде об'єднана Європа, наприклад, через 15 років, відсутнє серйозне обговорення питань подальшого розширення ЄС, доцільності розширення тощо.

Якщо Н. Тензер, керівник Ініціативи поширення французького досвіду в Європі та світі, вважає, що за умови продовження процесу прийому нових країн до Євросоюзу, потрібно вирішити, які нові інституції слід запровадити, тому що, наприклад, для вирішення фінансових питань бракує механізму, здатного забезпечити нову структуру бюджету й визначити пріоритетні питання в подоланні кризи єврозони, визначитися врешті-решт з проблемою цінностей, то французький філософ П. Тібо вважає, що найбільшою проблемою ЄС є його організаційні засади та не відкритість до зовнішнього світу. На його думку, об'єднана Європа сьогодні занадто зайнята собою, нею керують дедалі більш забюрократизовані структури, рішення на найвищому рівні, які визначають життя ЄС, іноді ухвалюються за лічені години, без належного обговорення і осмислення, без консультацій з громадянами країн-членів Євросоюзу [2, с. 42–43].

Слід зазначити, що для того, щоб зробити функціонування ЄС простішим і більш відповідним для потреб його членів, було укладено низку договорів, зокрема Лісабонський,

які встановлювали якісніший баланс сил між великими та малими країнами, але фінансова криза 2008 року ще більш загострила ці проблеми.

Декілька років поспіль шукали очільники європейських країн шляхи виходу з економічної кризи та кризи євро. Справа в тому, що для засновників об'єднаної Європи економіка була, на думку Мішеля Вівьорки, засобом, а не метою. Метою були мораль і політика [3, с. 39]. Саме тому ЄС так складно переживав економічну, монетарну та фінансову кризи. Як результат, навесні 2013 року Кіпр став п'ятою країною єврозони, де почалися переговори про необхідність фінансової допомоги. Умови пакета економічної допомоги свідчать про крайнє роздратування держав-кредиторів. Фінансові вливання відтепер повинні поєднуватись із залученням грошей приватних інвесторів. Кіпру було сказано, що його банки не отримають допомоги коштом європейських платників податків [4, с. 34].

Для того, щоб уникнути помилок, яких припустилися під час надання допомоги Греції, коли члени єврозони позичили більше коштів, ніж греки зможуть будь-коли повернути, Фінляндія, Нідерланди і ФРН пропонували відмежувати єврозону від ідеї об'єднання боргових зобов'язань, зміцнити засадничі межі євро, визначені Маастрихтським договором, який передбачає, що кожна країна сама повинна відповідати за власну економічну політику.

М. Бініон зауважує, що «відмова Афін обмежити бюджетні видатки й провести економічні реформи (збільшити податкові надходження, боротися з корупцією) вилилась у масштабну втрату довіри до євро. На цьому почали грати лідери-популісти багатших північних країн, стверджуючи, що національні уряди віддали забагато влади Брюсселю» [1, с. 18]. Поширення настроїв євроскептицизму в країнах ЄС фактично поставило під сумнів ідеалізм його батьків-засновників. Прикладом можуть бути виступи правих популістів на кшталт Марі Ле Пен у Франції чи Піма Фортейна та Геерта Вільдерса в Нідерландах.

Розгортання сепаратистських рухів в деяких країнах-членах Євросоюзу, що може призвести до появи нових держав на європейському континенті, стало ще однією проблемою для ЄС. Це стосується, насамперед, Великої Британії, Бельгії, Франції, Іспанії.

Інша проблема пов'язана із зростанням невдоволення в основних країнах єврозони через строкатість політичної культури в межах ЄС, насамперед, це стосується Болгарії та Румунії. Так, Нідерланди були рішуче настроєні ветоувати заявку на членство в Шенгенській зоні обох країн, доки вони не посилять боротьби з хабарництвом, організованою злочинністю, не зможуть забезпечити свободу ЗМІ. В свою чергу, переживши набагато складніші часи ні Болгарія, ні Румунія не співчували країнам ЄС, які опинилися у

фінансовій кризі, наприклад, Греції, громадяни якої приблизно втричі заможніші за них самих.

Не можна не згадати про найбільшу з часів Другої світової війни міграційну кризу в Європі, що ставить під загрозу збереження Шенгенської безвізової зони. Війна в Сирії, яка триває вже протягом п'яти років, зумовила хаотичний наплив мігрантів до країн ЄС, які бажають потрапити до багатих держав. Це призвело до того, що уряди європейських країн ополчилися один на одного, але жодна з європейських держав не зможе вирішити цієї проблеми самотужки. До відома, Європейський Союз із населенням 500 мільйонів чоловік прийняв протягом 2015 року 1 мільйон нелегальних мігрантів. Така кількість мігрантів не є критичною для ЄС, тому що це трохи більше, ніж чисельність сирійських біженців у 5-мільйонному Лівані [5, с. 22].

Ще одна проблема — це можливий вихід Великої Британії з ЄС. Багато в чому британці були завжди в Євросоюзі лише однією ногою, тому що не приєдналися ні до єврозони, ні до Шенгенської безвізової зони. Британія, по-перше, вже заявила, що планує вийти з кількох європейських програм співпраці у сфері права і охорони порядку, а по-друге, Д. Кемерон, прем'єр-міністр Великої Британії, заветував у 2011 році «фіскальний пакт», тобто угоду, що мала за мету посилення бюджетної дисципліни. У своїй січневій промові у 2013 році він пообіцяв, якщо переговори з керівництвом ЄС, лідерами країн-членів Євросоюзу, парламентськими партіями Британії завершаться успішно, то, на його думку, британці зможуть висловити своє ставлення до ЄС на референдумі, який буде проведено після наступних виборів, але не пізніше 2017 року [6, с. 37].

В листопаді 2016 року британський уряд надав Європейській раді перелік чотирьох умов, виконання яких може змусити британців на референдумі віддати свої голоси «за» ЄС. Перша умова торкається питання надання соціальних пільг громадянам, які прибули до Великої Британії із країн ЄС. Британський уряд запропонував надавати їх мігрантам тільки через чотири роки проживання в країні. Друга вимога — збереження впливу в Європі британського фінансового центру — лондонського Сіті. Для вирішення цього питання британський уряд запропонував відмовитися від євро як єдиної європейської валюти. Третя умова — функціонування вільного ринку. Велика Британія вимагає вільного руху капіталів і невтручання європейської бюрократії в справи окремих компаній та підприємств, що має привести до підвищення конкурентоздатності Європи. Четверта вимога — збереження національного суверенітету. На думку британського уряду, посилення політичної інтеграції в ЄС веде до розмивання державного суверенітету, тому із договорів ЄС потрібно видалити пункт щодо «розвитку більш тісного союзу між народами Європи» [7]. Водночас Велика

Британія вимагає посилення контролю за діяльністю керівних органів ЄС з боку національних урядів і надання парламентам держав-членів ЄС право вето.

Голова Європейської ради Д. Туск 2 лютого 2016 року розіслав урядам держав-членів ЄС проект угоди з Великою Британією, який викликав хвилю критичних зауважень з боку європейських урядів. 9 лютого 2016 року представники шести держав – засновників ЄС провели зустріч у Римі, де в 1957 році був підписаний Договір про створення Європейського Економічного Співтовариства. Підводячи підсумки цієї зустрічі, міністри закордонних справ Німеччини, Франції, Італії, Бельгії, Нідерландів і Люксембурга визнали, що однією із загроз для існування ЄС є британський референдум [7]. 18–19 лютого в Брюсселі проходив саміт, який за проблемами, що їх обговорювали лідери країн спільноти, став найсерйознішою перевіркою для цілісності ЄС та вміння країн-членів знаходити компроміси. Як наслідок, Велика Британія отримала особливий статус в ЄС і заявила про проведення референдуму щодо членства в ЄС 23 червня 2016 року.

Отже, об'єднана Європа є одним з унікальних геополітичних і соціальних проєктів сучасності. Європейський Союз на сьогоднішній день об'єднує 28 країн. Останньою до нього приєдналася 1 липня 2013 року Хорватія. Кризи глобальних структур, вповільнення розвитку світової економіки не могли не вплинути на ЄС як суб'єкта міжнародних відносин та міжнародної політики, на формування його внутрішніх проблем. Водночас ЄС виявився недостатньо готовим до зростання міграційних потоків та інших викликів XXI століття, зокрема до боротьби з екстремізмом, тероризмом, сепаратизмом; до розробки проєкту спільного життя, який би шанував культури народів, з яких складається європейська цивілізація. На нашу думку, перехід ЄС до узгодженої внутрішньої та зовнішньої політики може бути вигідним у майбутньому для України, тому що без проведення реформ в ЄС процес його подальшого розширення на Схід буде вельми проблематичним.

Список літератури:

1. Бініон М. Переломний момент / М. Бініон. // Український тиждень. – 2016. – №6. – С. 17–18.
2. Трегуб Г. Поль Тібо: «Сучасна проблема ЄС — це його організація і не відкритість до зовнішнього світу. Об'єднана Європа сьогодні дуже зайнята сама собою» / Ганна Трегуб. // Український тиждень. – 2013. – №8. – С. 42–43.
3. Вівьорка М. Мораль, культура й виживання Європи / Мішель Вівьорка. // Український тиждень. – 2012. – №37. – С. 39.
4. Сувора північ: Найбільша загроза для порятунку євро — це дедалі гірша політика економічної допомоги як на півночі, так і на півдні / The Economist Newspaper Limited. // Український тиждень. – 2013. – №14. – С. 34–35.

5. Усі чомно в чергу: Як контролювати хвилю мігрантів, що прориваються через європейські кордони / The Economist Newspaper Limited. // Український тиждень. – 2016. – №6. – С. 22–25.

6. Бініон М. Скринька Пандори: Перспектива виходу Великої Британії з об'єднаної Європи може призвести до ланцюгової реакції серед інших членів ЄС / М. Бініон. // Український тиждень. – 2013. – №5. – С. 36–37.

7. Загоруйко Ю. Покинет ли Британія Евросоюз? / Ю. Загоруйко. // Зеркало недели. – 2016. – №5. – С. 5.

Репозитарій УДНУ